

"Teixeira de Pascoaes: mentor místic d'en Vigoleis Thelen"

Germà Garcia i Boned

IBIO-BIBLIOGRAFIA:

Joaquim Pereira Teixeira de Vasconcellos, va néixer a Amarante, a la feligresia de São Gonçalo, a una casa del carrer Conselheiro Teixeira de Vasconcellos, el 2 de novembre de l'any 1877. Els seus pares varen ser el conseller João Pereira Teixeira de Vasconcellos i Donya Carlota Guedes Monteiro.

Va passar la seva infantesa a la casa de Pascoaes, a Gatão, situada a tres quilòmetres d'aquesta vila. El seu pare, finat a l'any 1922, era diputat, par del Regne, president de la Cambra Municipal d'Amarante, governador civil de Viseu i de Porto. La seva mare morí l'any 1952, onze mesos abans de l'obit del mateix poeta. "*És un món que fineix*" afirmaria aquest.

Teixeira va tenir sis germans: Maria da Glòria (escriptora), João (finat, caçador d'elefants i què, com a escriptor, va publicar així mateix algunes obres), Antonio (finat l'any 1903), Alvaro (finat; llicenciat en dret) i Miquelina (aquesta darrera finada l'agost de 1977). Així, doncs, la seva germana Miquelina va morir l'any 1977, quant la seva germana Maria da Glòria, encara viva al solar patern.

Des de ben petit va conviure el nostre poeta amb els camperols i la gent humil del camp, rebent, sens dubte, una lliçó doble: aquella de portuguesisme i aquella altra que reafirmava el valor de l'humilitat. Com ens dirà el mateix poeta ben clarament: 'A pena é irmã da enxada/A página de um livro é terra semeada/Não há desigualdade entre o poeta e o cavador/O trabalho irmana todos os trabalhadores' Va ser des de petit de caire delicat i reflexiu, un nen capbaix, motxo, entenimentat, amb uns ulls tristos i espantats, un que no solia coparticipar dels jocs sorollosos dels seus germans. Com expressarà la seva germana Maria da Glòria en el seu llibre autobiogràfic '*Olhando para trás, vejo Pascoaes*': "Pascoaes sempre va ser home, mai no va ser cap crió, tant al parlar com en jugar. Mai no va tenir la nostra edat". Molt diferents varen ser així els seus jocs. Sempre va caminar solitari; primer a casa i després al món. Segons confessions de la seva germana (una de les seves biògrafes), "vivía com si al món no hi hagués cap altra cosa, però, al mateix temps, tot l'atreia d'un mode tan original; la religió, la natura, el cor, la brillantor, la serra i el [riu] Tamega dormint..."

Això ens ho confirmarà així mateix el poeta, a la seva obra *Duplo Passeio* (Porto, 1942) on ens diu ben clarament: "A minha infância decorreu entre sercs mitológicos, o rio, a sombra das árvores, a tristeza da tarde, que se me afigurava uma deusa enamorada de mim, a noite e mendigos tocados do resplendor de Cristo".

Tema freqüent en tota l'obra d'en Pascoaes és la seva mare, sempre calma i dolçor, síntesi de la seva pau. El seu pare era el senyor de Pascoaes, predi que va heretar de la seva mare, l'àvia del poeta; sens dubte un home de gran caràcter, dotat de qualitats poc comunes, com la persuasió i la simpatia personal. Va ser el seu avi patern, Antonio Pereira de Azevedo, aquell que va adquirir una biblioteca científico-mèdica, notable per a la seva època. Com ens contarà la seva germana Maria da Glòria, quan Pascoaes la va descobrir, cec d'entusiasme i de goig 'mai més no va obrir un llibre d'escola' i així no ens sorprén, gens ni mica, que 'el resultat fóra suspendre en portugués'. Cosa que així mateix ens contarà el propi poeta al seu llibre '*O advogado e o Poeta*', presentant-ho com un dels seus grans primers moments de tristor, que sols la tendresa dels seus avis materns va poder mitigar i consolar. Teixeira ens dirà textualment: "*va ser la primera vegada que vaig sentir la vertadera solidaritat*".

La seva vida d'estudiant, a l'escola del seu oncle el Pare Sertório primer, i després a l'institut Amarantí (fundat pel seu propi pare), era un vertader drama que sols es podia superar amb aquells dies de vacances, completa llibertat en plena serralada. Sens dubte que les seves primeres experiències venatòries varen ser aquelles que varen configurar la seva ànima. La sortida cap el col·legi era el desencís d'aquell món meravellós de l'infantesa, el pas d'allò *natural* cap allò *artificial*. L'any 1893, encara deixeble de l'institut d'Amarante, escrigué els seus primers versos. Com dirà el poeta, la seva vida d'estudiant perllongava la lluita del seu *ser vertader* (aquell que apareixia en els monts solitaris) contra el seu *ser fictici*. Del fons antiquíssim del poeta (que llavors comença a llegir la Bíblia i a conviure amb la poesia culta i els llibres de ciència) el plany pujava fins el seu rostre.

L'any 1895 publicarà '*Embriões*' i va iniciar la seva col·laboració a la publicació '*A Flor do Tâmega*'. Partirà aquest mateix any cap a Coimbra per a cursar el seu darrer any d'institut i, a l'octubre de 1896, es va matricular a la Facultat de Dret de la mateixa ciutat. Publicarà aquest mateix any l'ègloga *Belo* i l'any 1899, *Sempre, A minha alma* i *Terra proibida*. L'ambient acadèmic es va acabar imposant al poeta que, llavors, ja assajava els seus primers versos. El seu refugi era la companyia dels poetes, la bohèmia i les *saudades* de casa. Teixeira de Pascoas recordarà (Coimbra), sempre amb certa nostàlgia.

Són, sens dubte, la vida de Coimbra i aquell silenci que precedeix al seu allau de producció poètica, els que fan que Teixeira es convenci del contingut tràgic del seu ideal, que sols entén la realitat com una ombra fantasmagòrica i rebutjable. Així [com molt després farà el seu traductor Vigoleis Thelen] el poeta es comparà repetides vegades amb el nostre D. Quixot. Començarà a viure, en els seus anys juvenils, torturat pel desig i pel retorn al ser d'on vé, que de vegades ell encara confón amb la casa i el cor de la seva mare; i que altres arribarà (ja dins el pla metafísic) a somiar com una autèntica *tornada al Paradís*. D'aquest període coimbrenc cal destacar, sens dubte, un viatge, que fa a les Illes Açores (a l'agost de 1899) a bord del vaixell portugués *Funcal*.

A l'any 1901 fineix la seva carrera de dret i esdevé *doutor* (és a dir, llicenciat), però constantment enutjat per la façana social hipòcrita, no vol de cap manera que a la seva correspondència aparegui el títol que ell anomena, una mica despectivament 'um vocáblo coimbrão'. Potser això no fós sino una herència genètica del seu iaio patern (a qui ja hem esmentat) que mai no consentí que ningú el tractés de senyor doctor, i sempre solia respondre: '*Res de doctor*'. Afegint-li encara: '*Això és un ruc carregat de llibres*'.

El mateix any 1901 reurà a la llum el poema '*A ventura*' i retorna a Amarante, on exercirà com a llampant advocat.

Per apreciar bé allò que va significar per Teixeira, el 1901, el retorn al món de la seva infantesa, caldrà recórrer al seu *Livro de Memórias* (Coimbra: Atlântida 1927), en què ens descriu el contacte amb l'abandonament de la casa dels seus avis. Ara tornava allí '*més savi i més estúpid*'. Cada cosa perduda, és ocasió d'un llarg i profund alivi: retrates, mobiliari, resta de cartes...

Per a justificar el seu títol acadèmic, va obrir un despatx d'advocat a la mateixa ciutat d'Amarante i així començarà una lluita de deu anys, que el poeta, no sens cert sentit de l'humor, reconeixrà com el *setge de Troja*. L'ambient de despatx, d'escriptori i de Tribunal, monòton, repetit i prosaic; la companyia del jutge i d'altres companys advocats; l'estranyesa que li provocava que la resta l'anomenessin '*col·lega*' varen

provocar que, com feia des de la seva infantesa, els diumenges partís de bon matí cap a la muntanya. Enmig de la monotonia d'Amarante surt, aflorix el seu ser vertader. Com ens dirà a '*Cartas a uma poetisa*' (1908-1913, dirigides a Cacilda Pinto Coelho de Castro) el poeta exultant de goig: "Amo a vida primitiva. Que delícia andar vestido de sol, no verao, de água, no inverno, dormir na lapa dum penedo, comer frutos e raízes..."

La seva germana Maria da Glòria ens dirà a la seva obra, que va ser pensant en casar-se que Pascoaes va decidir traslladar-se a Porto. Però com el propi poeta li comunicarà en una carta al nostre Unamuno, amb qui s'havia trobat a l'any 1904 a Salamanca, (un altre motiu a tenir en compte) ho havia fet per poder estar al costat del seu pare, que havia estat anomenat en aquella mateixa època governador de Porto. A Porto, continuarà aquell duel aferrissat entre Còdi i Poesia.

Potser cal parlar aquí, a títol d'anècdota, que Teixeira defensaria a una mare fadrina que havia mort el seu infantó poc després del seu neixement. Amb vehemència i convicció lliurarà de culpa a n'aquella desgraciada i el jurat no gossarà condemnar-la. Després d'això la seva fama d'advocat va pujar com l'escuma, però fins i tot un triomf professional tan acusat no va deixar d'ésser pel poeta sino una vertadera aflicció, i ell rebutjava les felicitacions i les enhorabones i suspirava, desitjant que el deixessin en pau, per poder lliurar-se als seus poemes i a la seva vena poètica...

No va ser, doncs, el fracàs de la seva carrera judicial, aquell que el va impulsar a dedicar-se totalment a la seva activitat de poeta-escriptor. La seva condició d'hereu li possibilitava aquesta decisió, facilitant-li l'assegurança i l'alivi de caire econòmic tan necessaris. Teixeira mai no va ser home donat a plaers i luxes de burgès, i si hom visita el seu Palau, restarà impressionat per aquell ambient auster i fins i tot pobre que s'hi respira.

La seva decisió de deixar l'advocacia va ser, doncs, propiciada per la seva tendència ascètic-espiritual i una incerta vocació religiosa molt accentuadament ortodoxa. El propi Teixeira era més que conscient què, al escollir ésser poeta escullia ser *doido* (dolençós) i així no ens ha d'estranyar, gens ni mica, que arribàs fins i tot a dir '*Ser sólo poeta em Portugal é ser vadio*' (gandul).

Serà en aquesta mateixa època, l'any 1909, en que s'enamorarà d'una anglesa nomenada Eleonor Dogge, més que probablement una infermera, dona de temperament cavilador i melancòlic-somniador. La seguirà fins a Londres a bord del vaixell '*Augustine*', el 21 de novembre, per arribar al port de Liverpool el dia 24. Serà allí mateix, a Londres, on viurà el desencísament de la seva passió. L'encontre real amb Eleonor i els encontres posteriors, no faran sino anar desmitificant, molt poc a poc, la deesa dels seus somnis. No és tampoc que el poeta acabàs per deixar de sentir cap mena d'afecte per ella, sinó que el seu amor fet d'absència, de distància i de somni, va ser ràpidament ofuscat per aquella realitat massa propera, que el va fer esdevenir ridícul i pobre a la vegada.

Probablement la posterior fugida o refugi dins l'acció política, va ser motivada per aquesta decepció amorosa. Pascoaes va ser un home què, encara que petit, sec i nerviós, era extremadament apassionat i aquesta ferida amorosa calia guarir-la sense pèrdua de temps. Així que no s'embadoca en la contemplació del seu dolor, a l'estil becquerià, sino que passa tot d'una a l'acció i com un Don Quixot, vol alliberar a la seva pàtria de l'esclavatge i de la corrupció monàrquiques.

Sembla fins i tot, que condicionada per la aparició del moviment *Renascença*

va sorgir aquella estreta relació seva amb D. Miguel d'Unamuno, a qui Teixeira va conèixer personalment (com hem dit) a Salamanca el 1904. Unamuno (d'això també ens en parlarà Thelen a la seva obra i a la seva correspondència mantinguda amb Joaquim Verdaguer) va passar -dos anys després, el 1907- unes tres setmanes al Palau d'en Teixeira. (Cartes de Pascoaes á Unamuno, Nova Lisboa 1957)

El fi i l'objectiu d'aquesta mateixa *Renascença* (Teixeira l'any 1910 havia fundat la revista literària 'A Águia' amb la col·laboració d'altres escriptors portuguesos de la categoria d'en Cortesão, Coimbra i Casimiro, i l'Agost de 1911, a una reunió mantinguda a Coimbra, amb aquests mateixos companys, va sortir l'idea de la *Renascença Portuguesa*) era revelar l'ànima lusitana i integrar-la en les seves qualitats essencials i originàries. A *Águia* (L'aguila) serà el seu òrgan i portaveu. Unamuno fins i tot arribarà a col·laborar amb aquesta revista i, l'any 1912, Pascoaes li escriurà: "*Nós precisamos muitíssimo do seu grande auxilio espiritual*" (Epistolario ibérico)

Així, doncs, l'Agost de l'any 1911 es llençaven les bases de la *Renascença* que tenia com a finalitat primordial restituir a Portugal la consciència dels seus valors espirituals propis. Teixeira rebutjarà, una i altra vegada, ser considerat com a cap-espiritual d'aquest moviment, al·ludint que 'la Renaixença era una organització perfectament democràtica' i què el seu lloc (el d'en Teixeira) 'estava a la vora dels seus altres companys'. Així malgrat ser el sots-president de la Taula de l'Assemblea General, mai no s'esforçarà per imbuir en tot el país aquell ideal de regeneració d'un poble. Com va fracassar en el seu amor, així mateix ho farà, ara, en el terreny polític.

L'any 1913 Teixeira deixarà, aquesta vegada definitivament, la seva carrera judicial i torna a la seva casa pairal de Pascoaes, a Gatão, al solar familiar...

La llar familiar, incendiada per les tropes franceses del Mariscal Sault, no va poder ser reparada fins l'any 1916 i això no es va poder dur a terme, sense sofrir unes modificacions del tot necessàries. El 5 de Gener de 1917, Teixeira renunciarà al seu càrreg de director de *A Águia* i es dedicarà a refundir les seves obres i a preparar nous llibres. L'any 1914 ha publicat *L'Arte de ser portugués* i al 1931 ha començat amb la publicació de les seves obres completes.

A una carta seva, adreçada a Unamuno, Pascoaes li confessarà que ha envellit molt (parlem de l'any 1914) i que sofreix una terrible dolència d'estómac i intestins que fa tres anys el tortura, però què, sortosament, el seu sistema nerviós ha resistit heròicament, sense deixar-se dominar ni per la neurastènia ni per qualsevol altra forma de la seva tristor.

Convidat per Xenius, -Eugeni d'Ors-, vindrà a Barcelona el juny de 1918, a donar unes conferències, a l'Institut d'Estudis Catalans, que versen sobre la literatura portuguesa, aquesta avinentesa li farà dir: "*Portuguesos: estimau Portugal tal i com els catalans estimen Catalunya!*"

Després de la mort del seu pare (gener de 1922) no podrà tornar a suportar els hiverns a Pascoaes, i així resol passar-los a Lisboa amb la seva mare, la seva germana Miquelina i la seva fillola. Al Maig de l'any 1923 encara arribarà a donar una conferència a la Residencia de Estudiantes de Madrid.

Aquest mateix any és admès com a membre de l'Acadèmia de Ciències de Lisboa. Quan l'assabentin que ha estat aquesta mateixa Acadèmia la que ha refusat suscriure el seu nom com a candidat del Premi Nobel (cosa que ha estat proposada res menys que per Txecoslovàquia) dirà Teixeira, no sense un cert rastre de melancolia:

"Estic completament d'acord amb l'Acadèmia. Vaig viure sempre fora dels cànons, en plena llibertat salvatge."

Al seu Palau (que ha estat cantat, com a poeta, per A.V. Thelen al seu volum líric "Im Gläs der Worte") escriu sis hores diàries. Es tanca el seu despatx durant setmanes i fins i tot mesos. Prim com era, encara s'aprima molt més. La seva pell es torna pergami antic; els seus ulls castanys són però més vius i penetrants que mai; la seva veu és ronca, càlida, i (una miqueta) nasal. Un complex joc de tics nerviosos esdevé en ell un constant i inacabable fluir i refluïr de contraccions i distensions de caire muscular.

Des de l'any 1934 al 1937, publica les seves biografies de *São Paulo*, *São Jerônimo e a Trovoada* i *O Homem Universal* entre altres. El 1940 escriu la biografia d'en Napoleó; el 1945 la de Sant Agustí; el 1948 publica *Versos pobres*.

El dia 3 de febrer de 1952, mor la mare del poeta, i això, com hem dit, li farà dir convençut: "*És un món que fineix*" Després constatarà dolorit: "*Ja no puc viure més*" Va ser difícil, molt difícil, convence'l que calia tractar-se. Feia més de 30 anys que patia d'una bronquitis crònica, perquè era un fumador empedreït de cigars fortíssims. Teixeira temia el diagnòstic metge i tampoc refiava de la medicina tradicional. Des de novembre de 1952 que va anar perdent, de mica en mica, les seves forces. No sortia de la seva cambra; gairebé si s'aixecava del llit per seure una estona a una cadira. Quasibé no escrivia.

El 28 de novembre ingressà, per prescripció mèdica, a l'Hospital del Carmen, de Porto. Però, no va poder resistir molt de temps. Cinc dies després, una ambulància el retornava a São João de Gatão, on va passar tretze dies consumint-se. Dolçament va morir, com una criatura que s'adorm, el diumenge 14 de desembre de 1952, a les 9.25 de la nit. Jau al cementiri, petit i modest, de São João, a la vora de la vella església romànica, on anava, de petit, a missa amb el seu iaio.

L'any 1957 es publicarà, amb caràcter pòstum, el 'Epistolario Ibérico -Cartas de Pascoaes e Unamuno."

2. OBRES:

Les Obres més importants d'en Teixeira, esmentades per Thelen al seu llibre de l'illa de la segona cara i correspondència privada són:

Cartas de Pascoaes e Unamuno - Prefaci d'en Joaquim de Carvalho i Manuel García Blanco - Nova Lisboa - Câmara municipal, 1957.

O Verbo escuro, Porto, Renascença Portuguesa, 1914

(*Das dunkle Wort* - Zürich, Rascher Verlag, 1948 (Traduïda a l'alemany per Vigoleis Thelen).

BIOGRAFIES:

São Jerônimo e a Trovada - Porto, Livreria Lello & Irmão, 1935

Hieronimus, der Dichter der Freundschaft - Zürich, Leipzig G.J., Thieme 1942 (traduïda per Vigoleis Thelen a l'alemany)

São Paulo - Porto, Libreria Tavares Martins, 1934

Lisboa, Ática, 1959

Paulus, der Dichter Gottes - Amsterdam, Tiefland Verlag, 1938

(Traduïda, aiximateix per Vigoleis Thelen a l'alemany)

Napoleão, Porto, Livreria Tavares Martins, 1940

Santo Agostinho - Comentários, Porto, Livreria Civilização, 1945.

Cartas a uma Poetisa (1908-1913) dirigides a Cacilda Pinto Coelho de Castro.

La vasta bibliografia d'en Teixeira de Pascoaes no és gens fàcil de classificar de manera clara i comprensible, quan menys per treure'n una síntesi de les seves característiques principals. Així, sens dubte, caldrà doncs establir una divisió entre *prosa* i *vers*, malgrat que una divisió d'aquest tipus no deixa d'ésser força generalitzada. Cal potser fer insistència, com diu en Mario García, (Mario García, "Teixeira de Pascoaes, Contribuição para estudio da sua personalidade e para la lectura crítica da sua obra", Braga, 1976) que prosa i vers (i no pas de *poesia*), doncs tota l'obra d'en hem de parlar de Teixeira és estructuralment poètica. Caldrà, com a primer pas, dividir aquesta obra seva en prosa en *cinc* fases distintes. A la segona, seguint un ordre cronològic, hi caldria incloure des de *O verbo escuro* (1914) fins el Sant Pau (1934), ambdues obres traduïdes per Vigoleis Thelen a l'alemany i veure-la com una època caracteritzada per la diversitat temàtica, encara que dins d'una unitat de preocupació fonamental. El poeta torna a refer la seva visió del món, i comença a reflexionar damunt ella.

Les grans biografies es troben lligades entre sí.

La 4arta fase es representativa pels llibres més típics de Teixeira, entenent-lo com a teoritzador i religiós.

Pel que fa a les biografies cal, abans de tot, entendre el seu sentit.

Com proposa aiximateix Mario García Blanco, a la seva esmentada obra, cal considerar que el Sant Pau, Napoleó o Sant Jeroni i Sant Agustí, representen diverses

mètodes d'història *un heroi únic*: el propi Teixeira de Pascoaes. Caldrà, aixímateix, que aquestes esmentades divisions forçades no arriben mai a ser, ni de bon tros, compartiments tancats, encara que sí faciliten la comprensió sistemàtica d'una obra ampla i polifacètica què, moltes vegades, repeteix els mateixos temes i confessa i traeix les mateixes inquietuds - si va haver-hi a Portugal un poeta *amb una única i fins i tot obsessiva preocupació*, aquest, sens dubte de cap mena, va ser Teixeira de Pascoaes.

Els seus tres primers llibres de versos, anomenats *Embriões*, *Belo III* i *A minha alma*, no fan sino presentar i re-presentar un tot, dins el qual el pessimisme convencional expressa, amb tot, una vivència original. Allí, molts de cops, s'interfereixen els dos plans religiós i sensual en una ambigüitat que esdevindrà constant en tota la seva obra respecte el paganisme-cristianisme. Tanmateix cal entendre la teoria del distançament i de l'absència, que Pascoaes explicarà a partir del *Verbo escuro*, com una sublimació del seu dolorit fracàs afectiu.

Les grans biografies i el seu estudi, com a nova fase de producció literària pascoasiana, ofereixen dos camins d'indole general: o presentar cadascuna de les seves biografies pel seu compte, delimitant cadascun dels herois en el seu aspecte genuí i típic, o pel contrari, temptar una visió sintètica i global de l'interès d'en Pascoaes per ells.

Com a començament cal entendre el seu sentit.

Hi ha un pensament únic, que presideix omnipresent l'elaboració de les biografies, dins el pla dels principis metafísics-religiosos. Però caldrà insistir que aquell element religiós que interessava Pascoaes no era pas la regla de com portament, sinó la revelació, instintiva o conscient, la poesia pura i la ciència pura.

Com ens dirà el mateix poeta (a la seva obra *Sant Jeroni*, pag 14) "En aquesta biografia de Jeroni, com a la de Pau, com a tots els meus llibres, no vaig obeir a cap pensament preconcebut, a cap intenció agressiva o defensiva d'aquest o aquell credo, tant en allò que afecta l'element religiós com el polític. Escrivint gairebé cedeixo a una necessitat espiritual de revelació-confessió. Cumplo amb una llei vital".

Sens dubte, que la força d'atracció del sant damunt ell i vers ell i el món de les realitats espirituals a les qual ell aspirava, era dins el pit de Pascoaes, a la vegada, una passió obsessiva i dominant.

Així i sols així, la figura de l'Apòstol, no és sinó el centre polaritzador del seu somni de redempció, aixecant la seva veu enguniada del tenebrós aiguamoll del pecat, del fracàs i de la mateixa mort... Per Pascoaes, així, l'home és un ésser que viu, i la vida és un dolor més real que l'existència, perquè no deixa d'ésser una realitat dolorosa. 'La vida, no és sinó un crit que Déu escolta'. Respecte al seu Sant Agustí, en el prefaci escriurà Pascoaes: "Aquest llibre, com també el Sant Pau, el vaig escriure per a ateus inconformistes o idealistes, els ateo-teistes o per a aquells que no caben dins el passat ni dins el present, o ambicionen un concepte de la divinitat fora d'aquest camp antic de les imaginacions fabuloses" (Sembla, com si, abans de temps, ja prevejés l'encontre i el posterior enlluernament d'A. Vigoleis Thelen) El seu ateo-teisme, apareix proclamat com a plataforma entre el creient i el no-creient, doncs per Teixeira aquestos elements són germans o fins i tot una entitat única. Com ell mateix explicarà "Déu depén de la lluita entre aquells que el negen i aquells que l'afirmen".

Potser per aquesta raó, l'ateo-teisme no resol res, ans exaspera encara molt més aquells dos camps que Teixeira de Pascoaes tempta de conciliar: el camp de la ciència i el camp de la fé. Podríem dir que aquesta obra ens descobreix més que les qualitats, els defectes de Pascoaes.

Teixeira de Pascoaes mateix [com a posteriori A. Vigoleis Thelen] mai no es considera cap filòsof; sols és un home que templa d'acostar-se a la veritat religiosa. Aquest esforç seu, esdevindrà esgotador i terrible a la vegada, per tota aquella mena d'obstacles que trobarà en el seu camí, derivats preferentment de la concepció que es té actualment de la vida, de l'univers i de la pròpia experiència quotidiana. Teixeira era conscient de que sense cristianisme no podia haver-hi humanitat i que per tant calia defensar-ho especialment davant els atacs filosòfics i els científics. Com dirà a una de les cartes dirigides a António de Magalhães (posteriorment publicades al gener del 1942): "*Són aquests aquells que m'interessen i als quals dirigeixo les meves pobres paraules*":

3) * Teixeira de Pascoaes, dins de la novel·la *L'Illa de la segona cara*

A part de les cites que fa Thelen de Teixeira, escampades arreu de la seva obra, (tant a *Die Insel des zweiten Gesichts* com al *Der schwarze Herr Bahssetup*), per allò que ens narra, sembla que el seu primer contacte amb aquest místic ibèric va ser realment picaresc (i per aquesta raó, netament vigolesià). En parlar-nos de la família Sureda, Vigoleis ens encoloma una molt divertida i jocosa historieta esdevinguda una nit de Carnaval, al pis dels Sureda on una monja que veïllava al llit de la malata Donya Pilar de Montaner (esposa de D. Joan Sureda) ha d'ésser alliberada del lloc comú on ha quedat tancada. L'alliberament el duran a terme els dos germans Sureda presents (en Pedro i en Juanito) emprant com a arma ofensiva una soca d'arbre mig cremada, que estava sempre a la vora de la xemeneia. Com ens contarà Vigoleis: 'Pedro va trepitjar les deixalles de la porta, la monja va restar lliure; dignament pàl·lida va devallar de la tassa, els va oferir als germans un agraït *Lloa* *sia Jesucrist* i va reprendre els seus serveis a la vora del llit de la malalta'.

'Amb això hauria jo descrit en diverses relacions el lloc que deuria d'esdevenir el mitjancer del missatge occidental de l'obra mística de Teixeira de Pascoaes, a qui ben aviat vaig descobrir' [*L'Illa de la segona cara* pàg. 360].

Però com correspon al seu estil cactus, passaran encara moltes pàgines i molt de temps, abans no arribi Vigoleis al moment adient en que es disposi a contar-nos aquesta aventura. Serà res menys que a la pàgina 666 quan Vigoleis reprengui el fil.

"Al pis noble dels Sureda tot rutllava sempre una mica en doina, però ara, em va dir Pedro un dia, allò havia esdevingut una autèntica casa de bojos. Papà, Mamà, tothom anava de bòlit i calia emprar el lloc comú del veí, doncs Papà [D. Joan] es tancava hores i hores dins... i declamava. Pixedis, una minyona que havia aguantat molt més temps que qualsevol altra perquè Papà havia viscut una fase tranquil·la, també havia fugit ara. Pedro havia portat [s'entén al pis de'n Vigoleis, al carrer del General Barceló] flassades i roba de llit, ja que així mateix les nit a casa [seva] no eren suportables. S'havien obert noves vetes d'or? Per quina llengua s'havia decidit ara D. Joan?

-Ara no estudia cap nova llengua. De bon començament fins i tot varem creure que es tractava de l'àrab, que sempre l'havia interessat, i amb això havia oblidat el truc de com obrir el pany i no podia sortir [com la monja] idel lloc comú així, simplement hi romania assegut. Però quan varen ressonar els primers crits: '*Pau, Pau, obri Espanya!*' varem romandre tots força perplexes. Pixedis però va cordar el seu fardellet i fugí.

Pazzis [la germana d'en Pedro Sureda] estava desesperada, perquè aquesta vegada no es tractava del pastell habitual: era la bogeria religiosa i produïda a n'aquest lloc! - Bogeria religiosa? Cap cosa extraordinària per Espanya. Gran tradició. D'on ho havien deduït?;

-Ai de mi! Ai de mi, si jo no predico l'Evangelí! -cridava ell, o "Quan m'alliberaré d'aquest cos mortal?"

A n'això no se li podia objectar res: era bogeria religiosa. Com a minyona Pixedis, aiximateix jo hagués tocat el dos; però com a Vigoleis vaig escoltar. Empassar-se lectures de reculliment interior, practicar la gramàtica, resoldre paraules creuades a un lloc tal [estem parlant, no cal oblidar-ho, del lloc comú] encara es podia comprendre. Però... *predicar*? Al corredor vaig veure apinyar-se i estremir-se a la família Sureda a cada nova erupció de la herètica bogeria paterna, de la blasfèmia la qual no es podia abordar mitjançant una amonestació verbal, així que li varen col·locar la seva trompeta al forat de l'orella (D. Juan era sord com una rella) i li varen bramular: 'Ja n'hi ha prou; ja que sapige que ofencu a Déu! Però des del lloc comú seguia ressonant: 'El Cristianisme és la religió del vespre, que espiritualitza totes les coses amb la seva mitja llum, llavors obria el cel, que manté tot el dia el [color] blau tancat, mil finestretes il·luminades. El Cristianisme és la religió de la darrera hora, en la que sols l'esperança encara ens pot salvar, aquesta esperança ja una mica des-esperançada de Sant Pau. Salvem-nos dins l'esperança!

-Papà- surt! Papàààà, surt!!!

-Déu va adonar-se'n de l'imperfecció de la seva obra, però ja no podia anul·lar-la, doncs Noé havia ja entrat dins l'Arca. Ara l'obra sols es podia rectificar, al temps que s'expiava el delictes aïlladament. Vet ací on rau la profunda importància del Gòlgota! Jesús, el fill, és el remordiment de consciència de Déu! La família va deixar al cridaner lliurat al seu destí.

Pedro va refugiar-se al carrer General Barceló [és a dir, al pis d'en Vigoleis, on tenia llogada una cambra que li servia d'estudi]; Juanito va triar els exercicis espirituals i conjuntament amb les seves pietoses germanes pregava per Papà: no ho duia a terme massa exageradament, per que era l'únic de la família a qui no li plien les exageracions; era molt drogo i sempre es trobava cansat, encara que tampoc fos aquest un cansanci provocat per la seva nissaga. Sols Donya Pilar, la princesa, romania amb els dos peus fermes a terra; el seu Don Joan no s'havia tornat pas boig, tampoc no s'hauria tomat més quixotesco d'allò que li era habitual; sols havia descobert un llibre: on? Naturalment a una tertulia literària. Aquest llibre el mantenia encadenat exterior i interiorment a n'aquest lloc sospitos que aquí, malhauradament, no es pot callar. No es va sentir pas ultratjada, ja que sabia per la seva llarga experiència conjugal que el seu marit tornaria a sortir. Els Suredes sempre acaben sortint. El llinatge llueix una fura al seu escut d'armes. Quan surtís simplement li requisaria el llibre, i al pis hi tornaria a haver pau i via lliure. -Se sap ja, quin és aquest llibre que ha sumit a Don Joan en l'èxtasi? De quina nova embaixada es tracta?

-Un llibre damunt Sant Pau, d'un portugués; no hem pogut encara assabentar-nos de res més.

Realment Donya Pilar va poder requisar-li el llibre al seu marit, lliurat ara a la seva exaltació mística. Un llibre del qual ell, aiximateix, per les nits, en llegia passatges en veu alta, encara només fossin passatges que duguessin la seva imprimitura. De dia, quan vivia la seva existència com a *grande de España*, al carrer, al café, als clubs o als

palaus dels nobles encara no arruinats, Don Joan amagava el llibre: era l'heretgia suprema, un perill per a la salvació espiritual de la família, especialment de les seves filles; en suma -un llibre que pertanyia a l'index. Donya Pilar, menys amoïnada per la salvació espiritual de ca seva que per la seva pau, va espisar el seu marit i quan aquest va sortir, va treure-li el llibre del seu amagatall. Don Joan, en adonar-se'n, va començar a escandalitzar, dones va treure la seva ma buida del raconet: robat; La seva sospita va caure damunt un amic seu, a qui ell creia ben capaç d'aquest expoli del tabernacle i al mateix temps digne d'un fet així: un metge. En plena nit va començar a copejar violentament la seva porta del carrer, fins treure'l del llit. 'M'has segrestat el meu Pau; Ai de mi, si jo no predie l'Evangeli!'

Aquest metge no es va enutjar com molt altres metges, quan els fan aixecar de nit per una petitesa hipotètica. Com que no havia estat ell el lladre del llibre va receptar-li un purgant -la panacea de la medicina espanyola- i va acomiadar al desesperat lidalgo.'

Però, amb tot això, seguia jo sense saber de quina obra es tractava. Naturalment que la meua curiositat havia augmentat. Un llibre que era capaç d'agreuja la bogeria de Don Joan, sens dubte que pertanyia al grup dels grans llibres de la Humanitat. Vaig agafar un duro; semblava ser el darrer.

-És el nostre darrer!- em va cridar encara na Beatrice.

-Ja ho sé; sempre vivim del darrer. Adéu. [L'illa pàg. 667]

* * * *

"A Palma, llavors, hi havia un bordell per cada 1000 habitants, i aquesta proporció esdevenia molt més avantatjosa, si s'afegien [a l'estadística] aquelles altres cases' no reconegudes oficialment!. No menys eloqüent era l'estadística en la relació espiritual, ja que calia resenyar una llibreria per cada 40.000 habitants. Així Palma tenia, a part de la llibreria de préstec d'en [Salvador] Mulet [l'anomenada Casa del Libro, llavors a la Plaça de la Constitució, 114] dues llibreries on de vegades es podien tancar tractes un xic clandestins referents a certs títols [Segons sembla, en aquell temps hi havien a Palma les Llibreries Amengual i Muntaner, Francesc Ferrer Massip, Joan Ferrer, Fontdevila, Ernest Frau, Francesc Guasp Pou, Guillem Nell, Vicenç Roig, Josep Tous Ferrer i Maria Vich]Per a la meua recerca del Pau perturbador de la pau [a ca'n Sureda] i transtornador mental [de Don Joan], sols entrava en consideració la primera llibreria de Palma -a la Plaça de Cort. [Més que probablement Vigoleis es refereix aquí a la Llibreria Josep Tous Ferrer, al número 29 de la Plaça de Cort, doncs l'altra Llibreria, al número 4, era la de'n Vicenç Roig, i es dedicava, hi encara ho fa, a la venda de material escolar].

"Així, que es tractava d'un llibre damunt [Sant] Pau? Què en sabia jo d'en Pau? Malhauradament molt poca cosa. Que Nietzsche l'anomenava el dis-angelista [en neta contraposició a evangelista] i què veia en ell el geni de l'odi, aquell odi fet carn de Tschandala vers Roma, contra el món, és a dir, *el jueu errant per se* -sí, i què més? Unamuno se n'havia ocupat d'ell en el seu llibre sobre l'Agonia del Cristianisme, que provenia de l'agonia d'en Pau. Cervantes l'havia anomenat el cavaller andant de la vida

i el salvador retirat de la mort.' Els nazis, així mateix havien començat a discutir aquesta figura què, per ells, no deixava de ser l'infrahome jueu, i així va ser inclòs tot d'una dins l'índex, conjuntament amb el mestre i la resta de deixebles. Jo coneixia tantmateix la Carta als Romans d'en Karl Barth, un treball fresc i altiu. No coneixia, però, la Mística de l'Apòstol Pau d'en Schweitzer. [Albert Schweitzer 1875-1965]

Havia entrat en contacte amb les Cartes als Romans a Münster. El llibre havia aixecat un gran polseguera; els candidats de Teologia encara discutien acaloradament, fos als corredors de l'universitat, fos a la mensa amb patates guisades i truita. [La mensa és, a les universitats alemanyes, el menjador comú dels estudiants] En aquella mateixa època llegia Magon el seu ja famós seminari damunt Kierkegaard, que encara no s'havia posat de moda, però que ja omplia la sala magna [Sol ser, a les universitats alemanyes el saló d'actes]

"Tot això estava en l'aire, aiximateix com l'anomenat mag del nord, Johan Georg Haman, amb el seu *Diari d'un cristià* [Es tracta d'un escriptor alemany, 1730-1788, conegut com incitador de Herder i del Romanticisme] havia tornat al cercles reflexius. Aiximateix Hitler es cernia amb la seva Lluita [és a dir, el *Mein Kampf*] com a missatge salvador i encara molt més com a còdol que volava contra les botigues jueves. Els caçadors de ratolins del Dr. Ley [a posteriori Ministre de Treball de Hitler, Robert Ley, nat al 1890 va ser el director del NSDAP i cap del anomenat Arbeitsfront. Va cometre suïcidi a començaments de l'any 1945, quan es trobava empresonat a Nürenberg], havien començat a treballar aplicadament: entraven als restaurants jueus, encomanaven una amanida de patata [Kartoffelsalat, un plat molt típic alemany], treien d'amagatolis un ratolí mort d'una caps de llumins i després tronaven les queixes i es trencava el vidre.

'Això succeïa l'any 1927. Wütjen proclamava, indiscutit, l'ascensió dels Tschandals i el seu cult hanseàtic davant un selecte auditori, i les seves classes esdevingueren ocasions de lluïment social. Generals amb monocle besaven la mà de belles senyores, es sentia el soroll dels esperons, el pessigolleig dels abrics de pells, s'anotaven un parell d'expressions elegants amb un llapis daurat en una agenda amb fil d'or, i en produir-se l'enterrament d'un ignot general de l'avergonyit exèrcit, es sortia en formació de les aules, per a marxar nutridament darrera el fèretre.

Rene van Sint-Jan es restregava la seva barbeta vermella molt acurada, i examinava a consciència, al candidat de filologia neerlandesa Vigoleis, per a determinar si se'l podia admetre o no, tot d'una, al seminari superior'. [L'illa, pág. 668].

* * * *

"Per pura xamba s'havia arribat a que les meves relacions més apropiades eren graduats de teologia protestant. M'agradava moltíssim, de cor i d'ànima, poder guaitar a tots aquests joves que, un parell d'anys després, pujarien a la trona amb sotana i pitet, per anunciar a la seva comunitat de feligresos la paraula de Déu, amb aquells mateixos llavis amb els quals entonarien, aiximateix, l'himne nacional, quan l'hora ho demanàs. Estaven fermament decidits a donar-li a Déu allò que era de Déu i al diable (emperador) allò que era del diable (emperador; fins i tot si aquest s'esfonsàs sota la mesura imperial... cosa que li succeïa a Hitler. Pare nostre i *Déu salve el rei* trobava jo

que eren coses que no podien caminar plegades. La postura catòlica m'era més que coneguda. Els graduats tenien, cosa que molt m'estranyava, una gran opinió del meu veredicté. També sabien que jo escrivia i que aquesta activitat la duia sols a terme per a la posterioritat. Augmentava el meu prestigi no menys, el fet de ser un propinquus [parent acostat, en llatí] del bisbe consagrat Dr. Johannes Scheifes qui, per la seva tolerància, era molt estimat dins els cercles protestants.

Per cert que varen ser aquestos mateixos estudiosos de la teologia, aquells que em varen encolomar el renom de Vigoleis.

* * * *

"Els teòlegs, éssers sense fantasia des del seu neixement, si no vaig errat de comptes i crec que no ho faig, varen tenir una idea fins i tot genial i em varen batejar Wigalois (a un seminari damunt la novel·la de Wirt von Gravenberg), el cavaller de la roda, referint-se a l'ornament exterior de l'el·lin. Jo, però, ho vaig interpretar com el cavaller de la rodeta *dins el cap* i ho vaig trobar molt encertat. Ara vaig convertir el Wig-Alois, a causa de l'Alois [Lluís en alemany] en l'altra forma aiximateix tradicionalment heretada, de *Vigoleis*, potser d'una manera instintiva senyalant cap Espanya, on l'història està aiximateix aclimatada. Naturalment que li vaig donar una volta a l'afer i vaig canviar allò que estava originalment pensat una miqueta com a malnom i ho vaig alçar fins a rang cavalleresc, sense sospitar, ni molt menys, que amb aquesta autoelevació m'arreglerava a la vora del poeta umbriac Jacopone de Todi, qui, així mateix, va deixar ratificar el seu renom. Encara molt menys podia sospitar jo, que aquest autènticament renovat bateig de Münster, deu anys després, a l'illa de Mallorca, m'hauria de salvar la pell!

"Els candidats de teologia em varen lliurar La Carta als Romans; hauria de llegir-me-la i després vaticinar: creia l'autor en Déu o no hi creia? Si Déu era l'autor, vaig vaticinar jo, tal i com sempre havia sentit dir, llavors creuria Barth en ell, tal i com Bohr creia en el seu model atòmic, Planck en la seva teoria quàntica i Többen en els seus delinqüents." [L'illa, pág. 670]

* * * *

"Allí em trobava jo ara, davant de la llibreria a la Plaça de Cort (29), [la de J. Tous i Ferrer], i em vaig veure forçat a interrompre aquells records, o potser no volia sacrificar el meu darrer duro per un [Sant] Pau?

-D'un llibre sobre Sant Pau, i a damunt escrit per un portugués, -em va dir la senyora de la tenda-, ella no en sabia res. D'un portugués; Va riure, com tothom a Espanya se'n fum dels portuguesos, i [em va demanar] si jo no concixia aquella dita de: *Los portugueses pocos, y estos pocos están locos*'

"De que hi havien molt pocs portuguesos, a n'aquella petita franja ibèrica encarada a l'Atlàntic ho sabia jo per la geografia, però que aquests pocs encara a damunt estessin bojós.... era possible? Hi ha a Espanya, després de Don Joan, Don

Josep, Don Maties, Don Pedro -encara un grau més, és a dir, una mena de setè cel de la bogeria, que ho abarcàs tot? Em trobava al camí correcte. Beatrice no tornaria a veure el duro'. No em deixaria acomiadar. Si no podria jo, voluntàriament, guaitar una mica pels prestatges? Sí, podia, fins i tot caldria fer-ho, doncs ella no volia ser amoinada i a damunt amb peticions de llibres! Qualsevol podia arribar i demanar un Sant Pau, i a damunt d'un portugués! Bé, com a la meua biblioteca, els llibres no estaven ordenats ni per autors, ni per llengües o temes i en pocs minuts havia trobat allò que cercava: - una edició de l'editorial Apolo de Barcelona (l'editor d'en [Joaquim] Verdaguer), és a dir, una recomanació. La cuberta -un retrat ibèric de Sant Pau. Títol: Sant Pau. Autor: Teixeira de Pascoas. Pròleg: Miguel de Unamuno El trevòl no podia arribar a ésser més meritori. Al prestatge encara n'hi romanien tres exemplars. Me'n vaig posar una sota el braç i vaig demanar el preu. La senyora no es mogué, es va contentar en llençar una ullada ominosa al meu llibre. Vaig romandre perplex, com sempre que ensopego amb un analfabet; després em vaig avergonyir per conèixer de memòria l'al·fabet. Molt a posteriori, a Portugal, en el món muntanyós de Travanca do Monte, on els llops envoltaven de nit la nostra casa, i sols un home sabia quelcom de llegir i escriure, vaig haver d'entendre i experimentar, no sense certa commoció, que cal considerar aquest problema des d'un altre punt de vista. Certament, amb aquella dona no vaig poder tirar endavant, però sortosament va entrar un home per una porta posterior dins de la tenda, al qual, sospitant no fos el llibreter, cosa que n'era, em vaig dirigir no sense un respir. Preu? Li vaig mostrar el llibre, cosa que va ser suficient com per a provocar en ell un petit accés de ràbia. En mallorquí, del qual jo no entenia ni paraula, va bufar contra la seva muller; dresprés, còrtesment, emprant el castellà, em va explicar que la seva dona no feia sino una rucada darrera l'altra -per exemple creia que una llibreria era un forn, on se va venent tot el gènere, fins que els prestatges resten buits. Però, què entenia la pobreta de literatura? Així que jo pretenia segrestar-li aquell Sant Pau? Sortosament havia arribat encara a temps perquè sino aquest exemplar hagués sortir per la porta i no hagués tornat mai més... No, no; això no passava a la seva llibreria, i calia que jo em convencés personalment de que sols en restaven tres exemplars -tres! Feia una setmana n'havia tingut dues dotzenes, i una miqueta abans havia arribat a tenir-ne una cinquantena d'exemplars. El llibre es venia com el pa calent, doncs al seu darrera hi havia Don Miguel i encara que jo semblava ser estranger, deuria ja de saber que amb això es volia referir a Unamuno. - Però, no, senyor; torni'm a donar el llibre, que pertany a l'armari!

- Nosaltres tenim aquí una llibreria, senyor meu, i cap forn!

El llibreter va retornar el meu llibre un altre cop al costat del seus gèneres invendibles. No vaig bandar boca, atònit! Don Joaquim Verdaguer m'havia contat una història semblant i jo l'havia creguda una fina xanxa del seu humor, que s'assemblava molt al del nostre GeorgeLichtenberg [1742-1799].

-I què costa un llibre d'aquests?-vaig gossar demanar-li- Potser que fins i tot superi les meves possibilitats [econòmiques].

-Potser; els compradors de llibres mai no permeten que hom calculi d'antuvi les seves possibilitats;- una edició de l'Apolo, vuit pessetes!

-Això em tranquil·litza, perquè sols duc un duro.

-Magnífic,[(és vostè) un client com aquells que m'agraden!. Vostè conserva el seu duro, i jo el meu llibre...!]

-Podria, potser, anotar-me el nom de l'autor?

-No és pas necessari, jo li donaré un folletus. Intenti-ho a la del carrer San Miquel. Allí s'ha obert molt recentment una llibreria amb ambicions modernistes i venen de tot; de tot, tal i com li dic. Això anorreava la literatura -encara em va cridar amenaçador sola la porta- amb la venda total per mitjà d'analfabets! Es referia a mí, o a la seva muller? Sospito que a ambdós. Mulet el llibre no el tenia, però concixia [l'autor] portugués i es va mostrar disposat a fer-me'l arribar des de Barcelona; dins d'un parell de dies, diguem demà passat, podria estar aquí; no, amb tota seguretat que ja hi seria. Així que caldria esperar un parell de setmanes. Calia traïr el duro d'en Mengelberg (de l'amistat) [és a dir, un duro sevillano fals, que els va donar un amic holandés] i per aquesta qüestió hauria entrar en tractes amb un dels captaïres de davantla catedral. Primer el vaig deixar gemenar con calia, em vaig fer el confús que voldria donar gustós, però... justament ara se n'havia donat compte de que el seu darrer duro era un autèntic sevillano, i caldria retornar a peu cap a casa, cap a Gènova! El captaire va suggerir que meitat i meitat; li vaig lliurar les cinc pessetes, vaig rebre'n a canvi dues amb cinquanta, les benediccions de tots els sants i a damunt una indulgència plenària de 100 dies.

Els dos rals que encara em faltaven- me'ls fiaria en Mulet sens e cap mena de dubte; jo no era pas el seu únic intel·lectual amb corcadura, per a dir-ho amb el títol d'un dels llibres d'en Màrius Verdaguer, [intel·lectual con carcoma].

El São Paulo d'en Teixeira de Pascoaes va ser la gran aventura de la meua vida. Don Joan Sureda i Bimet, et teu alemany catòlic et dona les gràcies a tú i a la teua veta daurada, perquè tú, amb Pascoaes i el seu Pau ibèric, l'has enlairat dins el cel dels agnòstics!

Jo havia descobert un geni religiós. [L'illa, pág.672]

* * * *

"Gairebé han passat vint anys des d'aquell dia, en que jo vaig llegir les primeres línies de Pascoaes, i després de la primera pàgina ja sabia que havia entrat en contacte amb un geni, del qual en seria una víctima. A les darreres pàgines jo meditava amb el vident lusità respecte on, a quin lloc de la terra hauria estat lliurat el pobre cos [de l'Apostol], xacrós, esgotat pels esforços i penalitats indescriptibles? Espanya, Roma, Asia, Macedònia? Haurien Lydia i Timoteu tancat els seus ulls i col·locat [el cos] dins la tomba, humit per les seves llàgrimes? Era en aquella mateixa època en que excavacions dutes a terme a Catalunya semblaven confirmar, amb seguretat, que l'Apòstol hagués pogut fer en realitat aquest tant discutit viatge ibèric, cosa que aquest Pau d'en Pascoaes feia apareixer doblement ibèric als ulls d'Unamuno, i ell [Unamuno] després de la lectura de l'obra podia cridar: 'Sant Pau, obrin's Espanya! 'Llavors va ser, que jo vaig intuir que esdevendria el traductor d'aquest poeta. Ho he estat, i fins i tot més: el seu humaniste corpori, com em va batejar Menno ter Braak. I ara, si Déu vol, aquest Déu ateu d'en Pascoaes, arribaré a ser [fins i tot] el seu biògraf.

"Havia llegit l'obra d'una tongada, cosa que (molt) poques vegades assoleixo amb un llibre i, encara molt menys, quan la temàtica és de caire religiós. Problemes que m'enguniaven des de feia anys, coses molt més enllà de les darreres coses, les vaig trobar barrejades amb un llenguatge fascinant, a sovint fosc i a sovint pobre: els pecats

de Déu, la renovació del món, l'identitat del delictes i redempció, l'ésser humà no com a pecador, *sino com a pecat*, i en el desenvolupament lògic, aquest pensament per a mí molt íntim: la teologia con enterrament de Déu i la realitat com antesala del temple màgic de l'il·lusió, i l'element il·lusori de tota la tradició històrica i *el misterium tremendum* a la vora de la tremenda....

"Estimat lector, llegeix tú mateix el [Sant] Pau i així sabràs què és allò que li dec a la veta daurada de Don Joan Sureda, allò que jo per un duro autèntic, un segon de fals, i les petites atencions d'en Mulet, vaig tenir a les meves mans... Agafa'l i llegeix-lo, fins i tot corrent el perill de que també a tú et pugui fugir una Pixedis. Si el compres amb diners que et fan falta, això deuria d'ésser el teu problema; a cà el llibreter, però, seràs rebut amb els braços oberts, perquè Pascoaes ha esdevingut un autor pels *'happy few'* [una mena de minoria selecta: -els feliços pocs] -és a dir, ha esdevingut un llibre invendible.

Durant la lectura varen haver-hi vegades en que m'en vaig adonar, jo que llegia molts de cops *traduïnt*; és a dir, que hi havia quelcom dins meu decidit, a que jo traduïria el São Paulo al meu idioma. També m'en vaig adonar, que l'edició espanyola no podia coincidir exactament amb la versió original, que no havia arribat a port, a no ser que les meves interpretacions (o sospites) no fossin certes i no encertessin la diana. Una comparació, a posteriori, amb el text original, em va mostrar que jo tenia tota la raó. El meu instint no m'havia traït, Espanya no m'havia prés dins la seva batanadora com per deixar per demà allò que tenia de començar tot d'una: aprendre el portuguès, a fi i efecte de poder llegir més coses d'aquest extraordinari autor. Al portuguès se'l tenia per una llengua molt més difícil que l'espanyol. Caldria, doncs, aportar més fòsfor al meu cervell a fi i efecte d'estar a l'altària de les circumstàncies. Després li vaig escriure al poeta i li vaig demanar els drets per una edició alemanya del seu São Paulo. Pascoaes, senyor de Pascoaes, em va respondre a volta de correu, cosa que ja representava una alta distinció, tal i com jo m'assabentaria molt després. El pensament d'ésser traduït a la llengua alemanya era per ell completament alié -per això va significar moltíssim pel poeta. Alemanya, per ell era més la patria del nebulós filòsof de Königsberg [una al·lusió a Emmanuel Kant] que la del raig olímpic il·luminador de Weimar [una altra neta al·lusió a J.W. Goethe] Ara va començar un intercanvi epistolar, què sols es va interrompre durant els meus set anys d'estadia a Pascoaes [Portugal], i què varem mantenir fins poques setmanes abans de la mort del mestre. [No cal oblidar que Teixeira de Pascoaes havia mort el 14.12.1952, i que Vigoleis Thelen començava a escriure a la seva Illa per l'any 1954, es a dir, quan l'existència d'e Pascoaes s'havia apagat per sempre...]

Hünengraber [una novel·la la antinazi que Vigoleis va començar a escriure a Mallorca i va caler destruir abans de sortir de l'illa l'any 1936, després de produir-se l'alçament feixista], els assessoraments legals i sexuals [es referix al jueu Adelfried Silbestern, del qual n'esdevé Vigoleis, a la novel·la, amanuense i assessor], el comte Kessler, [del qual passà en net a maquina les seves Memòries], Leopold Fabrizius [pseudònim d'en Vigoleis com a col·laborador d'una revista holandesa, en contra del règim hitlerità] tot va partir sota la meua irrupció dins l'imperi de la saudade i molt més especialment la nostra capseta del franqueig postal on es guardaven els segells, doncs res menys que trenta-set editors varen rebutjar l'edició del meu Pascoaes, fins que Rascher, a Zürich, es va decidir a intentar l'aventura espiritual. Amb això, vaig arribar a batre el record bumerang (d'anada i tornada) de la literatura, que fins llavors

havia ostentat n'Erich M. Remarque [novel·lista alemany nat l'any 1989, i autor del best-seller *Im Westen nichts Neues* - traduïda al castellà com *'Sin novedad en el frente'*], amb els trenta-tres rebutjaments del seu llibre. Li vaig escriure al poeta. En una època en la que de mil homes que poguessin escriure llibres, sols n'hi havia un en relació que també en pogués llegir, amb tota seguretat que es tractava d'un rendiment màxim, que jo hagués assolit trobar trenta-set lectors en llengua alemanya pel seu opus: això em deia ella a la seva resposta". [L'illa, pág. 674]

* * * *

No hi ha dubte que Vigoleis Thelen aquesta decisió se la va prendre molt seriosament. Passarà res menys que set anys a Portugal, [1939-1946], com a secretari i amanuense del poeta portuguès, al seu palau de Pascoaes a Amarante. Vigoleis Thelen, a qui havien dut cap el sud d'Europa un rebuig intern vers el règim totalitari d'en Hitler i una certa-incerta inclinació cap a l'element ibèric, viurà cinc anys a Espanya (Mallorca) i set a Portugal. D'aquestes vivències, s'amirà nodrint la seva obra -especialment les seves dues novel·les.

Més que més la seva estada al veí Portugal, romandrà reflectida en la seva etapa com a traductor (d'algunes obres d'en Teixeira de Pascoaes) i com a poeta. Hi haurà res meys que tot un cicle dedicat al Palau Pascoaes [1942]. Podriem dir que aqueste són poesies *al mode d'un Rilke*; són poesies a les cambres reials, a la biblioteca del Palau, als nobles brolladors i fronts del pare i, fins i tot, a les pintures al fresc de dins la capella. És a dir, poesies dedicades a la finca i al Palau i a la impressió que aquests provoquen.

El cicle *Palau Pascoaes* apareix algunes setmanes abans de les darreries de la tardor de l'any 1940 a l'exili de Pascoaes [Amarante, Portugal]. Va sortir al mercat literari l'any 1942, com edició de luxe, a la Rhein Verlag de Zürich i pugué, malgrat els esdeveniments bèlics, ser lliurada el dia de les ànimes d'aquell mateix any, al poeta lusità, en commemorar aquest el seu 65 aniversari, pel seu traductor [el mateix Vigoleis]. L'edició es va limitar a 150 exemplars numerats, 10 exemplars no numerats i 9 exemplars signats per l'autor, que no es varen posar a la venda. El llibre, exhaurit tot d'una per subscripció, conté 36 poesies.

Les confessions respecte al portuguès, les trobem reiteradament repetides a la seva segona novel·la *Der-schwarze Herr Bahssetup*. Thelen, aprenent la llengua (tant el castellà com el portuguès,) va aprendre, aiximateix quelcom de la psicologia de la gent que l'emprava. Com ens dirà Vigoleis [i cal creure'l]: 'El portuguès és la meua llengua col·loquial, tant quan parlo amb mí mateix, com quan ho faig amb la meua dona' (Bahssetup pag. 18) A la pàgina 31 tornarà a insistir: "La llengua portuguesa l'empro amb fluïdesa. En sento molt bé amb ella, penso en ella tota la meua riquesa intel·lectual encara no rimada, i fins i tot pendria notes en aquesta llengua, si fos el cas de que arribés mai a escriure una paraula que se m'ocurrís. Fins i tot quan cal renegar està disposta al meu servei i ni tan sols en somnis es deixa foragitar - és a dir, que ha esdevingut una llengua absolutament útil en tot."

Les al·lusions a Teixeira són doncs, múltiples.

Fins i tot una altra vegada més comentarà Thelen una anècdota viscuda a casa d'en Teixeira

"Quan Don Joan [Sureda] va perdre la seva fortuna i el seu banquer li va comunicar, amb aquell retard que era corrent al país, no va caure dels núvols, encara que potser, si d'un, i aquest, sens dubte, seria aquell del gran estorament, de que durant tant de temps hagués pogut [econòmicament] tirar endavant. Com hauria pogut succeir això, allò tampoc no ho sabia el banquer; és una cosa que en casos com aquests mai no arriba a saber ningú. Jo tenia el convenciment de que el seu llinatge havia arribat a la nua pobresa de la manera més honrada i més acostada al seu status. Pedro, però, em va confiar que aiximateix les fantasies del seu pare havien jugat un paper important, ja que no sols eren dones i joc aquelles que el varen ajudar a caure a l'aigua. Don Joan es deixava robar amb grandesa, i amb grandesa sabia tancar la boca, quan li deien que el seu majordom s'havia comprat una finca propia -per què no?- del seu sou...

Jo admiro aquesta manera d'ésser, amb la qual no es pot tapar el forat més gros i els foradets petits esdevenen més i més grossos, i hom esdevé pobre sense perdre ni un gram de la seva propia grandesa.

Més tard, a la residència de Pascoaes, vaig viure aiximateix quan gran cal ser per viure amb estil dins d'un palau. Allí disposava aquella senyora prehistòrica [es refereix a Da Carlota, la mare d'en Teixeira] de la qual no era possible assabentar-se'n de la seva vertadera edat ni guaitant dins cap llibre de catastre, així que crec que el mes indicat serà parlar del seu anell de diamants: era una peça heretada, que havia duta des de petita, dia i nit. Les pedres, fins la seva montura, s'havien anat gastant, aquest era el seu calendari secular.

La visió d'aquest anell a n'aquesta mà, no provocava menys impressió que la poltrona on s'havia assegut el poeta tota la seva vida per escriure, i a la qual encara seu i escriu [probablement aquesta part ja estaria escrita abans de 1953, doncs Teixeria va morir al desembre de 1952] - i el respall de la qual s'havia anat gastant amb el fregament, la fusta pol·lida sobresortia d'entre la minvada crin com la tonsura del místic.

Però bé, un dia vaig ser testimoni de com una filla amoïnada i un fill amoïnat li varen comunicar a la mare encara regnant, que de la caixa de cabdals havien desaparegut 100 contos. Un conto de reis = 100 escudos. Cent contos? - va demanar la vella. Fills, heu comptat bé? Els fills ho havien fet amb l'ajut del, per cert, administrador fidelíssim: els diners havien volat. Donya Carlota va amollar una dura rialla i va dir: Bé, doncs caldrà que us adonessiu de quelcom. Donya Mariola (una rica amiga de les vinyes veïnes) al rebre una nova així patiria un cobriment de cor, i amb tota la raó [del món] doncs s'hauria arruïnat. Jo m'ho puc permetre'. Dieu-li a Américo que diposi el cotxe. Li vull contar personalment a Donya Mariola què li passaria si li esdevingués quelcom semblant...

Abans de partir, encara va entrar dins la meua cambra, a demanar-me què faria jo, si descobris un desfalc de 100 contos. Després d'haver-la felicitat, com calia, per la pèrdua, li vaig dir:

-Estimada i admirada senyora Donya Carlota: he perdut a l'illa de Mallorca la meua casa i la meua existència, què volen dir, en comparació, 100 contos? El meu amic Don Joan Sureda i Bimet, de la casa dels Verdugo, i com a Vasconcellos encara un parent ancestral del seu propi llinatge, ha perdut més, molt més que un parell de ridículs contos, és a dir, ha perdut tot un palau i així i tot mai no va patir cap cobriment de cor. L'autèntica noblesa continua vigent, justament llavors quan els fonaments comencen a frondollar'

-Així que tú, de veritat, ho has perdut tot a Mallorca? Tot...?

-Tot, minha senhora!

-Doncs, si és així, és una llàstima que no hagi robat aquestos 100 contos...' [Illa, pág. 468]

* * *

4. Teixeira i Vigoleis

Però justament *robar* és una cosa que mai no hagués pogut fer Vigoleis...

Aquell que s'hagi prés la nosa de llegir -i ben atentament- la seva obra, descobrirà arreu *trets místics*, fins arribar -a l'anomenada *torre del Reloj*- a la perifèria de la seva pròpia existència, i on ambdós, ell i Beatrice, saben mantenir-se a flor d'aigua a força de renunciament: cosa que els atrau la simpatia i la compassió de la resta d'estrangers i nadius que els concixen.

Això no ho fa Vigoleis com a simple i planera experiència, sinó que respón a un *modus operandi*. Vigoleis, desenganyat del món que l'envolta i lliurat a la sola companyia de Beatrice, és una mena d'*eremita*, i com a místic no veu en la vida res més que quelcom passatger, quelcom finit que no val la pena pendre massa seriosament. Podriem dir que fins i tot està predestinat a tot això, ja que segons ens confessarà al Bahssetup (120) 'ho me les sé apanyar amb diners', i el protagonista de la novel·la acabarà dient-li a Vigoleis 'M'he anat acostumant a vostè. Els seus concixements lingüístics em són valuosos, però molt més valuós per mi és que vostè sigui honrat' (Bahssetup, 516).

En descriure el seu medi ambient a Amsterdam, (on Vigoleis escriu l'Illa) ho resumeix tot dient: 'Pobresa, allí on arribàs l'aguait' (Bahssetup 136) Les coses a l'illa de Mallorca seràn molt semblants, i així no ens ha de sorprendre aquella frase (Illa pág. 493): 'Ara com llavors, al carrer del Poeta Helmers o al carrer del General Barceló, calia estalviar *cada* llibre de la boca. A casa de Vigoleis no s'acompleix cap miracle!'

Les seves experiències vitals, la seva manera de pensar, el seu tarannà, sens cap mena de dubte el preparen per a l'encontre amb Teixeira de Pascoaes, per el qual Vigoleis va sentir admiració i afecte. Això és ben palès a molts de llocs del seu llibre sobre Mallorca. Sens dubte que foren les traduccions de Teixeira, fetes per Vigoleis, aquelles que varen contribuir a la fama del lusità a l'Europa occidental pels anys 40 i 50, i no sols això, sinó que, aiximateix, algunes les va traduir a l'holandès, on la primera edició del São Paulo fou celebrada com una sensació i va viure quatre edicions successives. No ens té d'estranyar que Vigoleis així escrigués una divertida historieta curta '*Tabakpanik*', respecte al vici que tenia Pascoaes, empedreït fumador; que publicués un estudi molt més seriós damunt ell a la publicació holandesa *Groot-Nederland*, l'any 1937, i que, al seu exili de Rocca Vispa, començàs a escriure aquell llibre que deuria reflectir les seves experiències a Portugal, *Das Gesicht der zweiten Insel* (La cara de segona illa), del que sols va arribar a publicar algú que altre capítol, -justament el de la seva arribada al Palau del poeta- a revistes literàries molt especialitzades que no arribaven a l'abast de tothom. Però, a part d'això, Thelen va contribuir, moltíssim, a la divulgació del poeta portugués dins els cercles intel·lectuals alemanys, llavors fragmentats per la barbàrie nacional-socialista. De molt major relleu seràn els seus esforços per convèncer Thomas Mann de la *qualitat original* del pensador Pascoaes, fins arribar a tenir la idea de proposar Teixeira de Pascoaes com a candidat per el Premi Nobel de literatura 1942.

Sens dubte què entre ambdós -escriptors i poetes- va haver un lligam ferm d'amistat i comprensió, que varen fer de l'estadia de set anys de la parella Thelen a Amaranie, *quelcom* que Vigoleis no oblidarà mai més. Potser perquè ambdós podien suscriure allò que posa Vigoleis al Bahssetup (pág. 151) '*La meua debilitat és sols ser humà!*' Circumstància que el durà, aiximateix, a dir (Illa pàg. 617) "Vigoleis va ser el boig més gran que mai no hagi viscut a l'illa (de Mallorca)" per concloure després "en qualitat d'aital, ha trobat entrada a aquestes pàgines".

Amb això, potser, creava la seva pròpia llegenda...

Com va dir Pascoacs, *la veritat no era cal altra cosa que una llegenda* (Illa, 734) i com conclourà al Bahssetup amb una altra cita del pensador i poeta portugués '*Des de que hi ha història i hi ha llegenda, sempre ha estat la llegenda aquella que ha corregit a la història...*' (Bahssetup, 327).